André Horgen | Merete Lund Fasting | Torbjørn Lundhaug
Leif Inge Magnussen | Ketil Østrem

Ute!

Friluftsliv – pedagogiske, historiske og sosiologiske perspektiver

FAGBOKFORLAGET

Ute!

Friluftsliv – pedagogiske, historiske
og sosiologiske perspektiver

André Horgen, Merete Lund Fasting,
Torbjørn Lundhaug, Leif Inge Magnussen, Ketil Østrem

Ute!

Friluftsliv – pedagogiske, historiske og sosiologiske perspektiver

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave / 1. opplag 2016

ISBN: 978-82-450-2825-6
ISBN (trykt): 978-82-450-1755-7

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Forsidedesign ved forlaget
Forsidefoto: André Horgen

Boka har fått støtte fra Norges idrettshøgskole, Høgskulen Sogn og Fjordane, Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, Universitetet i Nordland, Høgskolen i Buskerud og Vestfold, Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen Stord/Haugesund, Høgskolen i Telemark og Universitetet i Agder

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Forord

Denne vitenskapelige antologien har blitt til på initiativ fra *Forum for friluftslivsfag i høyere utdanning*, et samarbeidsforum for utdanningsinstitusjoner som tilbyr utdanning innenfor friluftslivsfag i Norge. Forumet ble stiftet i Volda i januar 2011. Forumet har følgende formål:

- Skape bevissthet omkring friluftsliv som fag og forskningsområde
- Fokusere på ulike perspektiver og debatter knyttet til friluftslivsfaget, herunder temaer knyttet til pedagogikk, samfunnsvitenskap, forvaltning og sikkerhet
- Bidra til kvalitetssikring av friluftslivsfaglig undervisning
- Ta opp samfunnsaktuelle problemstillinger knyttet til friluftsliv
- Bidra til samarbeid mellom medlemsinstitusjonene

Behovet for forumet har gradvis vokst fram siden friluftsliv ble etablert som et enkeltemne under idrettsfag ved Norges idrettshøgskole i 1968, til dagens brede omfang av studier og studiesteder med utdanningstilbud innenfor friluftslivsfag. Medlemmene i forumet er 17 høgskoler og universiteter, fordelt over hele landet. Medlemsinstitusjonene er: Høgskolen i Bergen, Høgskolen i Hedmark, Høgskolen i Nesna, Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Sogn og Fjordane, Høgskolen i Telemark, Høgskolen i Buskerud og Vestfold, Høgskulen i Volda, Norges idrettshøgskole, NLA Høgskolen Bergen, Høgskolen Stord/Haugesund, Høgskolen i Østfold, Universitetet i Agder, Universitetet i Nordland, Universitetet i Stavanger og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet. Representantene fra medlemsinstitusjonene møtes årlig

til årsmøte og seminar for kunnskapsdeling og faglige diskusjoner. I 2014 satte forumet ned en redaksjonskomité med tanke på å få utgitt den friluftslivsfaglige antologien som her foreligger. Redaksjonskomiteen har bestått av førstelektor André Horgen (Høgskolen i Telemark), førsteamanuensis Merete Lund Fasting (Universitetet i Agder), førsteamanuensis Leif Inge Magnussen (Høgskolen i Buskerud og Vestfold), førstelektor Torbjørn Lundhaug (Høgskolen i Bergen) og universitetslektor Ketil Østrem (Universitetet i Agder). I løpet av 2014 ble det inngått kontrakt med Fagbokforlaget.

Redaksjonen og forumet retter en stor takk til Fagbokforlaget med redaktør Jannike Sunde i spissen for å ha hatt tro på prosjektet vårt. Takk for konstruktive og verdifulle innspill underveis i prosessen!

En stor takk også til dyktige og kunnskapsrike kolleger i og utenfor våre institusjoner, som ved sine konstruktive kommentarer har vist stor positivitet og velvilje til å kvalitetssikre det faglige nivået på artiklene. Følgende fortjener takk:

Trond Augestad, Thomas Brekke, Kjell Caspersen, Petter Erik Leirhaug, Kjersti Mordal Moen, Bente Ovèdie Skogvang, Kari Anne Jørgensen, Anette Bischoff, Jannicke Høyem, Marianne Presthus Heggen, Hilde Stokvold Gundersen, Sindre Mikal Dyrstad, Eivind Sæther, Arne Martin Jakobsen, Knut Løndal, Rune Waaler, Thor Oskar Thomassen, Tommy Langseth, Dag Erik Wold, Linda Hallandvik.

Videre takk til medlemsinstitusjonene som har bidratt økonomisk slik at utgivelsen av antologien kunne realiseres. Avslutningsvis takk til forlagets fagfelle for konstruktive og nyttige innspill i den avsluttende vurderingen.

Innhold

Innledning 11
Torbjørn Lundhaug og Ketil Østrem
Del 1 Friluftsliv i lys av filosofi, lek og læring 12
Del 2 Friluftsliv i en undervisningskontekst 14
Del 3 Friluftsliv i et historisk og sosiologisk perspektiv 18
Referanser 22

Del 1 Friluftsliv i lys av filosofi, lek og læring 25

Kapittel 1
Å grave kantgrop med Aristoteles 27
En beskrivelse av praktisk kunnskap i friluftslivsfag
Jannicke Høyem
Bakgrunn 27
Friluftslivsfaglig arbeid – et eksempel 29
Arbeidsform og metodiske betraktninger 31
Aristoteles og praktisk erfaring 35
Kunnskaper hos den friluftslivsfaglige pedagogen 38
Det gode skjønn og situasjonsbestemt klokskap 39
Å skrive om praktisk kunnskap 41
Referanser 42

Kapittel 2
La læring skje! 47
Leif Inge Magnussen
Metode 50
Analysen 51
Gyldighet og pålitelighet 52
Beskrivelser av læring i friluftslivets praksisfelt 53
Padling i grenselandet mellom trygghet og usikkerhet 57
Oppsummering og noen mulige pedagogiske implikasjoner 60
Referanser 62

Kapittel 3
Det lekende friluftslivet 65
Merete Lund Fasting
Innledning 65
Teoretiske perspektiver 65
Resultat og drøfting 72
Avslutning 78
Referanser 79

Del 2 Friluftsliv i en undervisningskontekst 83

Kapittel 4
Bærekraftig fagdidaktikk i friluftsliv 85
Geir Grimeland
Sammendrag 85
Innledning og problemområde 86
Metodespørsmål – og valg 88
Drøfting 94
Konklusjon 102
Referanser 104

Kapittel 5
Ledelse og læring i friluftsliv 107
Odd Lennart Vikene, Vegard Vereide og Linda Hallandvik
Innledning 107
Ledelse i friluftsliv 108
Læring i friluftsliv 112
Ekspertise og utdanning av oppmerksomhet 115
Praktiske eksempler fra veiledning i friluftsliv 118
Ledelse og læring i friluftsliv 121
Oppsummering 124
Referanser 125

Kapittel 6
Friluftsliv – et hovedområde i kroppsøvingsfaget? 129
Petter Erik Leirhaug og Trond Egil Arnesen
Goodlads læreplannivåer 130
Læreplanhistorisk overblikk 131
Friluftsliv i LK06 – den formelle læreplanen 133
Datagrunnlag og metoder 135
Friluftsliv i kroppsøving trinn 1–7 138
Friluftsliv i kroppsøving trinn 8–10 139
Friluftsliv i kroppsøving i videregående skole 140
Oppsummering og drøfting 142
Konklusjoner 145
Referanser 147

Kapittel 7
Naturguiding 153
– profesjonalisering eller kommersialisering av friluftslivskompetanse?
Sigmund Andersen og Carsten Gade Rolland
Innledning 153
Begrenset med forskning innen naturguiding 155
Kompetansebegrepet 158
Naturguidebegrepet 161
Naturguidens kompetanse 166
Avslutning 175
Referanser 178

Del 3 Friluftsliv i et historisk og sosiologisk perspektiv 183

Kapittel 8
Friluftslivsaktiviteter i den norske befolkningen 185
– en studie av utviklingstrekk og sosiale forskjeller i perioden 1990–2013
Kolbjørn Rafoss og Ørnulf Seippel
Tidligere forskning om endringer i aktivitetsmønsteret 187
Perspektiver på de ulike aktivitetstypene 188
Data og metode 190
Turaktiviteter 191
Høstingsaktiviteter 196
Utendørstrening og mosjonsaktiviteter 198
Livsstilsaktiviteter 202
Drøfting 205
Referanser 209

Kapittel 9
Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet 211
– et historisk perspektiv med utgangspunkt i norsk fjellsport
André Horgen
Sammendrag 211
Innledning 211
Respons på fjellets farer i brebygdene rundt Jostedalsbreen før 1850 214
Respons på fare i fjellsporten på 1800-tallet 218
Respons på fare i fjellsporten på 1900-tallet 223
Respons på fare innenfor vegleder-tradisjonen 226
Konklusjoner 228
Referanser 231

Kapittel 10
En lang skitur utenfor allfarvei 235
Hva er drivkraften til kvinner som deltar på friluftslivsekspedisjoner i polare strøk?
Camilla Marstrander Askildsen og Knut Løndal
Sammendrag 235

Introduksjon 236
Teoretisk perspektiv 237
Metode 239
Kvinners drivkraft til ekspedisjoner i polare strøk 241
Den kvinnelige ekspedisjonsutøveren 250
Avsluttende kommentar 251
Referanser 254

Kapittel 11
Basehopping – opplevelser og anerkjennelse 257
Tommy Langseth
«Men hensigten spør folket, meningen, målet?» 258
Metode 259
Basehopping, frykt og overskridelse 260
På veg til Kjeragplatået – fra fallskjermhopper til basehopper 261
Med tærne på kanten – fortellinger om frykt 263
«Floating out in space» – stillhet og overskridelse 264
Drivkrefter i bevegelse 265
«Jeg skulle aldri ha begynt» – basehopping som behov 266
Landing 267
Basehopping – symbolsk kapital, risikotaking og anerkjennelse 269
Spektakulær oppførsel, ordinære mekanismer 273
Avslutning 274
Referanser 276

Kapittel 12
Motivasjon for tindeveglederyrket 279
Hvilke former for motivasjon dominerer når vi gjør hobbyen om til yrke?
Arne Martin Jakobsen, Kalle Pulli og Ingrid Pulli Balsnes
Sammendrag 279
Bakgrunn for studiet 279
Teoretisk perspektiv 280
Metode 286
Resultat 288
Diskusjon 291
Begrensninger i studien 294
Videre forskning 295
Konklusjon 295
Referanser 296

Innledning

Torbjørn Lundhaug og Ketil Østrem

Forum for friluftslivsfag i høyere utdanning er et forskningsnettverk som opererer med en definisjon av *friluftsliv* som i vid forstand omfatter naturen som utgangspunkt for rekreasjon, pedagogisk virksomhet, turisme, helsefremmende arbeid og bærekraftig utvikling. Det fysiske miljøet i friluftsliv inkluderer aktiviteter i ulike landskap, for eksempel parker i byen, grønne lunger i nærmiljøet, naturlekeplassen i barnehagen, skoleplassens grøntområder, skog, fjell, bre, elv, vann og hav.

Nettverket har en sammensetning av medlemmer fra ulike utdannings- og forskningsinstitusjoner i ulike deler av landet, og dekker fagdisipliner som pedagogikk, kroppsøving, fysisk fostring, samfunnsfag, historie, sosiologi og forvaltning. Denne antologien er et resultat av nettverksmedlemmenes arbeid de siste årene, og presenterer en stor bredde både i metodisk tilnærming så vel som tematisk tilnærming til temaet «friluftslivsfag i høyere utdanning».

Antologien er et viktig bidrag til forskning på friluftsliv i barnehage, skole og høyere utdanning. Med utgangspunkt i en forståelse av at det er en sammenheng mellom friluftsliv og dannelse, løfter de ulike bidragene frem og drøfter pedagogiske praksiser i ferdsel og overlevelse, lek og opplevelser, ekspedisjon og guiding i naturen. Danningspotensialer i friluftsliv knyttes til barn og unges aktive utforsking, samhandling, problemløsing og livsmestring i møter med natur (Gurholt, 2010). Flere av bidragene synliggjør at kroppslige og sanselige erfaringer utgjør en kunnskap som er av en eksistensiell karakter, og som er sentral i barn og unges dannelsesprosess.

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (Kunnskapsdepartementet, 2006) og *Læreplanverket for Kunnskapsløftet*, LK06 (Kunnskapsdepartementet, 2006), framhever naturen som en viktig arena for læring og dannelse. Tilsvarende peker *Nasjonal strategi for et aktivt friluftsliv* (Miljøverndepartementet,

2013) på naturen som en viktig arena for å bedre folkehelsen. Det er behov for forskning på hvordan utdanning i friluftsliv kommer til uttrykk, hva som er kjernen i denne prosessen, og hvilken retning den fører i. Denne antologien presenterer blant annet forskningsbasert kunnskap om hvordan lærere, turveiledere eller naturguider kan legge til rette for møter i natur som åpner for utforsking, undring, oppdagelser, problemløsing, selvstendighet og samhandling.

Selv om det i Norge arbeides med friluftsliv i barnehagen og i alle skoleslag, finnes det til nå lite forskningsformidling som dokumenterer arbeidsformer og innhold, og som svarer konkret på hva utendørs undervisningspraksiser gjør i en utdanningskontekst. Artiklene i antologien presenterer forskningsbidrag som gjennom ulike perspektiver undersøker utdanning gjennom arbeid med friluftsliv. Høgskoler og universiteter fra hele landet har gått sammen om denne antologien som bidrar til ny kunnskap om friluftslivets praksiser og deres pedagogiske potensialer.

Antologien inneholder tolv fagfellevurderte artikler. Disse artiklene presenteres her tematisk i tre deler. Den første delen handler om filosofi, lek og læring. Den andre delen tar for seg friluftsliv i ulike undervisningspraksiser. Den tredje delen handler om friluftsliv i et historisk og sosiologisk perspektiv.

Del 1 Friluftsliv i lys av filosofi, lek og læring

De tre forskerne som bidrar i den første delen av antologien, tar leserne med på graving i snøen med gjensnørte votter, padling i bølger og brott og klatring i trær og skrenter. Det er situasjonen og det mennesket gjør (og gjør noe med oss) i møtet med natur som er utgangspunktet for disse tre artiklene. Et felles tema som artiklene berører på ulikt vis, er forholdet mellom erfaring og verbalisering i og gjennom aktivitet, og gjennom å gjøre noe eller å handle. Filosofi rommer i denne sammenhengen den mening som blir skapt i møter mellom mennesker, aktiviteter og natur. De ulike stemmene som høres i denne delen av antologien, målbærer formidling av praktisk-teoretisk kunnskap og ikke minst utfordringer slike forståelser kan gi oss i vår pedagogiske friluftlivspraksis. Friluftsliv er et fagområde hvor kunnskap har en teoretisk og praktisk forankring. For å utøve friluftsliv må man beherske noen grunnleggende ferdigheter og ha kunnskaper om dem, i tillegg må man kjenne til de samfunnsfaglige rammene

for friluftslivsutøvelsen (Høyem, 2010). Læring og naturmøter er gjennomgående tematikk i alle tekstene. Felles for artiklene er at læring og dannelse blir forstått som noe mer enn kunnskap. Steinsholt og Dobson (2011, s. 8) formulerer dette slik: «Dannelse er mer et spørsmål om hvordan mennesket forholder seg til kunnskap, hvordan det tolker og forstår den som et betydningsbærende element ved dets egen tilværelse». Gjennom ulike aktiviteter, fra å undervise andre i å grave kantgrop, til barns bygging av trehytter, skapes vår relasjon til verden og noe annet enn kunnskap.

Å grave kantgrop med Aristoteles. En beskrivelse av praktisk kunnskap i friluftslivsfag er skrevet av Jannicke Høyem, førstelektor i friluftslivsfag ved Norges idrettshøgskole. Hun underviser til daglig friluftslivsstudenter på bachelornivå og i videreutdanning. Fokusområder er fagdidaktikk for voksne, praktisk kunnskap og relasjoner mellom mennesker og natur, blant annet gjennom stedstilknytning og livskvalitet. Høyem har bred erfaring fra arbeid med ferdsel og opphold i vinterfjellet og hvordan dette kan formidles og forstås.

Læringsprosesser i praksis speiles når forfatteren bringer oss til kantgropen i vinterfjellet og til utfordringene knyttet til å mediere kunnskap i handling. Hun reflekterer over egen praksis som utendørspedagog med utgangspunkt i de praktiske kunnskapenes ulike fremtredelsesformer. Gjennom presentasjonen av fenomenet graving av kantgrop og strukturen i denne aktiviteten som ligger innbakt eller innesnødd, presenteres Aristoteles. Teksten gir leserne et forhold til bestanddelene til «empirien» i praktiske kunnskapsformer som, ifølge Aristoteles, er *krhesis*, *poiesis*, *praxis1*, *praxis2* og *phronesis*.

La læring skje! er skrevet av Leif Inge Magnussen, førsteamanuensis og dr.scient ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold. Han er også tilsatt som førsteamanuensis II ved Krigsskolen, hvor han undersøker kadetters læringserfaringer i prosjektet *Øvelse gjør mester? Om krigsskolen lærings- og danningsveg*. Magnussen er Tindevegleder og har arbeidet med høgfjellsføring og med kvalifiserende tindevegledерkurs i en årrekke. I padlefriluftslivet er han veileder hav, og har vært veileder på flere av padleforbundets veilederkurs innen havpadling.

Artikkelen beskriver ulike situasjoner hvor padlere møter utfordringer som til dels overgår deres tidligere erfaringer. Slike opplevelser kan gi flyt og mest-

ring. Det å møte brytende bølger og skjær er et sentralt element i aktiviteten for noen havpadlere. Meningen i slike aktiviteter er ofte implisitt og taus. Utfordringen som beskrives i dette bidraget, retter seg mot hvordan kompetanse eller poenget med det hele overføres i dette læringsrommet og opplevelseslandskapet. Hvordan ser overføring av meningen i det tilsynelatende meningsløse ut? Dette er prosesser som forfatteren belyser med mesterlære og stillas, men også gjennom en prosess som lar læring skje, «lernen lassen». Dette er et perspektiv som holder friluftslivspedagogen tilbake fra rollen som den som kan alt – og som gjerne vil fortelle deg det.

Det lekende friluftslivet er skrevet av Merete Lund Fasting, førsteamanuensis ved Universitetet i Agder. Fasting underviser innen friluftslivs-, kroppsøvings- og idrettsfagsstudier på bachelor- og masternivå. Det faglige fokuset er barn, lek, bevegelse, natur, steder, friluftsliv og pedagogikk. Hun har vært veileder i friluftsliv for ulike grupper i ulike miljø i mer enn 20 år. Fasting disputerte ved NTNU (pedagogisk institutt). I dette arbeidet har hun vært opptatt av å forstå barns lekeverden i naturområder. Hun har skrevet bok om barn med astma og friluftsliv, og i tillegg har hun skrevet flere vitenskapelige artikler og bokkapitler som handler om barns lek og lekesteder utendørs i naturen.

Artikkelen drøfter barns lek og meningsdanning gjennom begreper og aktiviteter som lek, bevegelse, sted og fantasi. Hun tar oss med inn i fortolkninger av barns lek og klatring i skrenter. Forskeren har fulgt barn på deres premisser inn i naturen og fortolket hvordan de tar naturen i bruk – til lek. Leken er i sitt vesen spontan og fri. Det å være i bevegelse står sentralt i lek, men også det uforutsigbare og mangetydige. Denne dynamikken gir noe mer enn kunnskap, barna skaper relasjoner til stedet og til de andre gjennom lek i naturen. Artikkelen peker avslutningsvis på noen implikasjoner for dem som skal tilrettelegge slik lek i naturen.

Del 2 Friluftsliv i en undervisningskontekst

Friluftsliv som undervisningspraksis har en mangesidig historie i Norge. Allerede på slutten av 1700-tallet vet vi at presten Niels Hertzberg tok sine elever med på ski og skøyter som en del av sin kroppsøvingsundervisning. Frivillige organi-

sasjoner, som speiderbevegelsen og 4H, kom tidlig på banen med sine «friluftsprogrammer», på begynnelsen av 1900-tallet, likeens Den Norske Turistforening og Norsk Tindeklub, med sin kursvirksomhet, intensivert fra 1960-tallet. I skolesammenheng kom friluftsliv for alvor inn som en del av kroppsøvingsfaget i *Mønsterplan for grunnskolen*, M74 (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974). Tidligere, i *Normalplan for landsfolkeskulen*, N39 (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1939), het det seg at minst to dager av skoleåret skulle brukes til idrett og utendørsaktivitet i sammenheng med klasseturer. På slutten av 1950-tallet hadde enkelte skoleklasser muligheter for leirskoleopphold hvor friluftsliv stod sentralt. Allerede i 1957 ble «Den Norske Fjellskole» på Høvringen i Rondane etablert, som den første leirskolen i landet. For å kunne forstå bakgrunnen for at friluftsliv fikk gjennomslag i kroppsøvingsfaget i M74, må vi noen år tilbake i tid. Mye tyder på at 1967 ble et vendepunkt for pedagogiseringen av friluftslivet. Ulykkespåsken dette året krevde 16 menneskeliv (Nordli, 2000). Opplæring og kursing i vinterfriluftsliv ble diskutert helt opp på stortingsnivå. I en interpellasjon til regjeringen allerede samme år reises dette spørsmålet: «Bør det gjøres noe mer for å forebygge ulykker i fjellet (…)?» (Stortingstidende, 1967, s. 3885). Videre ble det pekt på at opplysningsarbeid i skoleverket var ett av tiltakene som måtte iverksettes: «(… dette opplysningsarbeidet burde førast inn i skolane våre, særleg på bakgrunn av den interessa som det er blant barn og ungdom for fjellturar» (ibid, s. 3893). I 1967 ble det også tatt et privat initiativ som ble viktig for pedagogiseringen av friluftslivet. Nils Faarlund grunnla Norsk Alpincenter Hemsedal (senere Norges Høgfjellskole). Senteret spilte en nøkkelrolle da friluftsliv kom inn som enkeltemne under idrettsfag ved Norges idrettshøgskole (NIH) i 1968. Dette fagmiljøet ble gradvis utvidet ved at friluftsliv ble etablert som eget fagområde og studiefag ved stadig flere høyere utdanningsinstitusjoner: Telemark distriktshøgskole i Bø fra 1982, etterfulgt av Høgskolen i Nord-Trøndelag (Levanger), Høgskolen i Volda og Høgskolen i Finnmark (Alta). Parallelt fikk friluftslivet sin utbredelse som emne ved mange av landets folkehøgskoler, med Aust-Agder folkehøgskole som den første, fra 1973. I dag har friluftslivet funnet sin plass i nær sagt alle skoleslag i Norge. I 1987 ble det som vi regner som den første natur- og friluftsbarnehagen i Norge, etablert, Hjellebakkane barnehage i Volda. Friluftsliv formidles nå til barn, ungdom og unge voksne, fra barnehage til universitets- og høgskolenivå. I tillegg kom-

mer friluftslivet som formidles i lag og foreninger, i forbindelse med helse og rehabilitering, samt i forbindelse med reiseliv og annen kommersiell virksomhet. Fellesnevnerne er friluftsliv og formidling. Den andre delen av antologien gjenspeiler at pedagogiseringen innenfor friluftslivet dekker et stort område.

Artikkelen *Bærekraftig fagdidaktikk i friluftsliv* er skrevet av Geir Grimeland, høgskolelektor ved Høgskolen i Telemark, studiested Notodden. Han arbeider til daglig med lærerprofesjonsstudier i friluftsliv og kroppsøving ved høgskolen. Grimeland har publisert bøkene *Når uhellet er ute – metoder for kameratredning på klatrefjell* (1997), *En historie om klatring i Norge 1900–2000* (2004), *Bratte gleder – klatring med barn og ungdom* (2009) og *Kameratredning for klatrere* (2014). Friluftsliv i skolen, fagdidaktikk i friluftsliv, buldring som kroppslig-estetisk erfaring og friluftslivets alpine historie med vekt på klatring har vært temaer for flere av hans artikler og bidrag til ulike utgivelser, tidsskrifter, rapporter og konferanser.

Artikkelen tar for seg friluftsliv i skole og samfunn, og den prøver ut begrepet bærekraft som retningsgivende for fagdidaktikk i friluftsliv. Termen pedagogisk bærekraft er sentral i artikkelen. Den rommer en forståelse av at det pedagogiske og fagdidaktiske arbeidet for og med elevene skal være meningsbærende i seg selv. Pedagogisk bærekraft blir fremstilt som et samlebegrep for faglig-, didaktisk- og samfunnsrelatert bærekraft.

Ledelse og læring i friluftsliv er skrevet av Odd Lennart Vikene, Linda Hallandvik og Vegard Vereide, alle ansatte ved Høgskulen i Sogn og Fjordane. Vikene er høgskolelektor og arbeider til daglig med idretts- og friluftslivsstudier på bachelor- og masternivå. Praktisk arbeider han med tradisjonell friluftslivsveiledning til alle årstider – i høyfjellet, i skogen og på sjø og vann. I teoretisk sammenheng foreleser Vikene hovedsakelig innenfor pedagogikk, psykologi og didaktiske perspektiver anvendt både i idrett og friluftsliv. Vikene har publisert vitenskapelige artikler og fagartikler innenfor emnene ferdighetslære, ledelse og læring, natur og helse. Linda Hallandvik er høgskolelektor og arbeider til daglig ved høyskolens friluftslivsstudier på bachelor- og masternivå. Praktisk arbeider hun med friluftslivsveiledning – til fots i skogen, i høyfjellet og på bre, med ski på vidde, bre og alpint terreng, samt kano på vann. Hallandvik foreleser i

emnene friluftslivsveiledning, uteskole, friluftsliv vinter og alpin skiferdsel. Hun har hatt ansvar for fordypningsemnet alpin skiferdsel siden 2006, og har skrevet artikler og bidratt på konferanser med innlegg om læring og beslutningstaking i forhold til ferdsel i skredutsatt terreng. Vegard Vereide er høgskolelektor og Tindevegleder, og arbeider til daglig som programansvarlig for friluftslivstudiene ved Høgskulen i Sogn og Fjordane. Praktisk arbeider han med friluftslivsveiledning til alle årstidene med friluftslivsstudenter og for lokale fjellføringsfirmaer. Vereide er med i Skredgruppa til Luster Røde Kors og som NVE-observatør for skredvarslinga. Han har også publisert internasjonalt fagstoff, samt bidratt med foredrag på internasjonale og nasjonale konferanser.

Artikkelen har fokus på koblingen mellom ledelse og læring som grunnlag for veiledning i friluftsliv. Den tar for seg hvordan deres ledelse som veiledere i friluftsliv har overføringsverdi til læringen som studentene tilegner seg gjennom bachelorstudiet i friluftsliv. Leserne får innsikt i studentenes ledelse og læring i praktiske eksempler fra nordiske vinterturer og alpin skiferdsel.

Friluftsliv – et hovedområde i kroppsøvingsfaget? er skrevet av Petter Erik Leirhaug, høgskolelektor ved Høgskulen i Sogn og Fjordane, og Trond Egil Arnesen, førstelektor ved Høgskulen Stord/Haugesund. Leirhaug underviser i lærerutdanningen og høgskolens idretts- og friluftslivsstudier på bachelor- og masternivå. Relatert til friluftsliv er det meste av hans veiledning, undervisning og forskning knyttet til naturfilosofi og friluftslivspedagogikk. Blant annet gjennom arbeid med å skrive *Veiledning til læreplan i kroppsøving* er han blitt særlig opptatt av friluftslivets roller i skolen og behovet for nytenkning rundt læreres kompetanse i den sammenheng. Trond Egil Arnesen arbeider med kroppsøving og friluftsliv i barnehagelærer- og grunnskolelærerutdanningene. Arnesen er spesielt interessert i det enkle og nære friluftslivet i skole, barnehage og lærerutdanning, og han har bidratt med artikler om friluftsliv i skolen og om erfaringer med å tilby friluftsliv til utenlandske utvekslingsstudenter.

Artikkelen til Leirhaug og Arnesen fokuserer på friluftsliv som hovedområde i kroppsøving i den formelle og operasjonaliserte læreplanen etter innføringen av Kunnskapsløftet i 2006. Problemstillingen i artikkelen belyser i hvilken grad friluftslivsundervisningens omfang gir elevene muligheter til å arbeide

med kompetansemålene i friluftsliv. Data fra tre undersøkelser gir et bilde av omfanget på hvert trinn gjennom hele det 13-årige skoleløpet.

Naturguiding – profesjonalisering eller kommersialisering av friluftslivskompetanse? er skrevet av Sigmund Andersen og Carsten Gade Rolland, begge ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, studiested Alta. Sigmund Andersen er universitetslektor ved Idrettshøgskolen, UiT – Norges arktiske universitet. Andersen har ledet utviklingen av og er ansvarlig for årsstudiet Arktisk naturguide på Svalbard. Han er en internasjonalt kvalifisert Tindevegleder og har femten års erfaring som guide på Svalbard. Andersen har hovedfag i miljøpsykologi fra NTNU. Carsten Gade Rolland er førstelektor og instituttleder ved Idrettshøgskolen, UiT – Norges arktiske universitet. Han har drevet undervisning, veiledning og forskning innen friluftsliv og idrett ved tidligere Høgskolen i Finnmark siden 1998. Hans forskning de senere årene er hovedsakelig innen temaet læring og opplevelser i naturen.

Artikkelen til Andersen og Rolland fokuserer på kompetansen til naturguider. Med bakgrunn i eksisterende forskning og teori analyserer forfatterne hvordan sentral kompetanse i friluftslivsfaget i samspill med elementer fra reiselivsfaget og naturforvaltningen kan bidra til å belyse og definere innholdet i naturguidebegrepet. Analysen inkluderer en omfattende drøfting og avklaring av begrepene kompetanse og naturguiding. Hensikten med artikkelen er å bidra til diskursen knyttet til utviklingen av naturguiding som et emne i forskning og høyere utdanning.

Del 3 Friluftsliv i et historisk og sosiologisk perspektiv

Den tredje delen av antologien består av artikler med historiske og sosiologiske perspektiver. Ifølge Breivik (1978) var det ikke vitenskapelige rapporter og nøkternhet som preget friluftslivsfagmiljøet de første årene. Snarere var det de filosofiske og politiske kampskriftene som rådde grunnen. Professor Gunnar Breivik var sentral i arbeidet med å gjøre friluftslivet til «et fag» innenfor akademia, ikke minst gjennom egne forskningsbidrag som har satt sitt preg på fagfeltet (Breivik, 2001, 2014). Med Norges idrettshøgskole som toneangivende har det vokst fram flere fagmiljøer i friluftslivsforskningen. Flere av forumets

medlemsinstitusjoner har vært sentrale innenfor feltet i en årrekke. Sammen med blant annet Norsk institutt for naturforskning (NINA), som i 1990 fikk det nasjonale ansvaret for å drive friluftlivsforskning, har flere av høgskole- og universitetsmiljøene med friluftsliv i sin fagkrets kommet med vesentlige bidrag til norsk friluftslivsforskning. Rundt årtusenskiftet så eksempelvis de første doktoravhandlingene dagens lys – Kirsti Pedersen Gurholt: *Det har bare vært naturlig! Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger* (1999), Gunnar Repp: *Verdiar og ideal for dagens friluftsliv. Nansen som føredøme?* (2001) og Bjørn Tordsson: *Å svare på naturens åpne tiltale: En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet* (2003). I dag forskes det på friluftsliv innenfor de fleste av forumets medlemsinstitusjoner. Bidragene i denne delen av antologien viser noe av bredden.

Friluftslivsaktiviteter i den norske befolkning – en studie av utviklingstrekk og sosiale forskjeller i perioden 1990–2013, er skrevet av Kolbjørn Rafoss, førsteamanuensis ved UiT – Norges arktiske universitet, og Ørnulf Seippel, professor ved Norges idrettshøgskole. Rafoss underviser ved idrettsstudier på bachelor- og masternivå. Praktisk arbeider han med ballspill, ski og «outdoor life activities». Rafoss har publisert en rekke artikler og bøker innenfor temaer som idrettsdeltakelse og anleggsbruk, idrettspolitikk og ballspill. Seippel er professor i sosiologi og underviser i sosiologi, statsvitenskap og organisasjonsteori. Han har særlig forsket på og publisert innenfor temaer knyttet til idrett og frivillighet, idrettspolitikk, idrett og sosial ulikhet, samt idrett og sosial kapital.

Rafoss og Seippels artikkel tar for seg friluftslivsaktiviteter i den norske befolkningen, basert på en studie av utviklingstrekk og sosiale forskjeller i perioden 1990 til 2013. Artikkelen kan plasseres i en relativt lang tradisjon med å følge med på det norske folks friluftslivsvaner. Statistisk sentralbyrå har samlet data om dette siden 1970 gjennom sine «ferie- og fritidsundersøkelser» og undersøkelser rundt «friluftsliv, idrett og mosjon». Artikkelen supplerer dataene i Alf Oddens doktorgradsavhandling: *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970–2004* (2008). Artikkelforfatterne ser på den faktiske utviklingen innenfor det fysiske Aktivitets-Norge, og de politiske signalene som er gitt på området. Leserne får greie på utviklingstrekk når det gjelder aktivitet innenfor friluftslivsfeltet. Man får innsikt i hvor mange som